

**TÜRKÇE DIŞINDAKİ ANADİLLERE DÖNÜK BİR
YILLIK HAK İHLALLERİNE İLİŞKİN BASIN
TARAMASI RAPORU**

ŐUBAT 2022

Her toplum kendi ihtiyaçlarından yola çıkarak bir dil oluşturmuştur. Coğrafik ve doğa koşulları, yaşam biçimi dillerinin yapısını oluşturmuş ve o toplum ile özdeş hale gelmiştir. Dil yalnızca bir ifade aracı ya da ortamı değildir; ifadenin içeriğini ve anlamını renklendirir. Dil ifadenin biçimiyle ve içeriğiyle öylesine sıkı sıkıya bağlantılıdır ki, eğer kişi kendi seçtiği dili kullanma özgürlüğünden edilir ise dil anlamında gerçek bir ifade özgürlüğü olamaz. Dil, bir halkın kendi kültürel kimliğini, sayesinde ifade edebildiği bir araçtır. Ayrıca bireyin kendi kişisel kimliğini ve bireysellik duygusunu ifade edebildiği bir araçtır.

Anadolu topraklarında konuşulan dillerden başta Kürtçe olmak üzere birçok dil 1923 yılından itibaren yasaklanmaya başlamıştır. Anadolu topraklarında yaşayan halkların dilleri, köyleri, bölgeleri, kasabaları, çeşmeleri, dağları, ovaları, yeni doğan çocuk isimleri tamamen Türkçeleştirilmeye ve dolayısıyla bu dillerle birlikte kültürler de ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Türklerin yaşadığı bölgelerin dışındaki alanlara Türk göçmenler getirilip yerleştirilip, bu alanlarda dil dolayısıyla kültürün de unutturulması hedeflenmişti. Başta Kürtçe olmak üzere Lazca, Hemşince, Pomakça, Ermenice, Süryanice ve daha birçok dil uzun yıllar boyu kamusal alanda kullanılmadığından, edebiyat dili, bilim dili olarak gelişimleri çok zorlu süreçlerle karşılaştı. Kamusal alanda kullanılmamak birçok dil için bu topraklarda –neredeyse- yok olma tehlikesi yaşadı, yaşıyor. Fakat gerek coğrafi alan genişliği gerekse de nüfus faktöründen kaynaklı Kürtçe günlük kullanımdan düşmedi. Gelişti ve özellikle müzik ve edebiyat alanındaki gelişim Kürtçe'nin kaybolmasının önüne geçmekle birlikte güçlü bir dil haline gelmesine olanak sağladı.

19 Ekim 1983 tarihinde çıkan 2932 sayılı yasa 1991 yılında iptal edilmiş olmakla birlikte, Türkçe hala Anayasaya göre tek resmi dil durumundadır ve eğitimde, medyada, siyasi hayatta ve birçok başka alanda öteki dillerin kullanımına ilişkin hala birçok kısıtlama bulunmaktadır. 2932 sayılı yasa ile Türkiye'de Türkçe dışında konuşulan bütün diller neredeyse özel hayatta bile yasaklanmış durumdaydı. Yasa, Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe olduğunu ilan etmekte ve başka bir dilin bir anadil olarak kullanımına ilişkin her türlü etkinliği yasaklamakta ve Türkçe dışında herhangi bir dilde plak, teyp ve görsel-işitsel malzemeyi yasadışı saymaktaydı.¹

Kendi imkân ve olanaklarıyla gelişimini sürdüren Kürtçe üzerindeki baskılar ise hiçbir zaman son bulmadı.

¹ <https://www.ihd.org.tr/kurtcenin-kamusal-alanda-kullanilmasi-onundeki-yasal-engellere-iliskin-ozel-rapor/>

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkçe dışındaki anadillere karşı takınılan tavır açısından Mardin’de belediye ve Halkevi başkanı Aziz Uras’ın belediye meclisine sunduğu teklif oldukça açıklayıcıdır: “*Hangi Mardinli kati bir zaruret olmadan Türkçeden başka bir dille konuşursa ufacak bir ceza versin, mesela 10 kuruş veya 25 kuruş, bu da bizzat telkinin müeyyidesidir. Fakat bütün bunları yaparken hemşeri ailevi bir oyun oynadığına tamamıyla zahib ve kani olmalıdır.*” Halkevinin 1935 broşürüne göre ise; “*Şimdi herkes bu oyuna aynı zevk ve neşe ile devam etmektedir. Hemşeriler birbirlerini yakalamak için uğraşmakta, yabancı diller işitilmemektedir.*” Daha sonraları bu taleplerin Türkiye genelinde pratiğe yansıdığı görülmüştür. Kamusal alanda konuşmanın cezası 5 kuruş olarak belirlenmiştir. Böylelikle, Türkçe dışında ana dili olanların bu dili konuşmalarının meşru olmadığı ve suç işlediklerinin içselleştirilmesinin hedeflendiği görülebilecektir. Ek olarak, ifadede görüldüğü gibi, birbirlerini ihbar etme üzerinden, alenen muhbirlik ‘tavsiye edilmekte’, mikro iktidar oluşumlarına zemin hazırlamakta ve ailevi bir oyun oynama adı altında yumuşatılmaya çalışılmaktadır. Oyun olarak tanımlanan bu durum güvensizlik ve korku zemini oluşturmakta, “eğer ailedensen bu oyuna katılmalısın” alt metni karakter aşınmasına yol açabilmektedir.²

Cumhuriyet’in ilk yılları ile başlayan anadil yasakları 80’ler, 90’lar derken 2000’li yıllara kadar Kürtçe’ye karşı aynı ‘kararlılık’la ulaştı. 2006 yılında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Başkanı Osman Baydemir’in TBMM başkan ve üyeleri ile çeşitli devlet erkânına "Sersala We Piroz Be" (Yeni yılınız kutlu olsun) yazılı yeni yıl kutlama tebriki göndermesi iddiaları üzerine İçişleri Bakanlığı Mülkiye Başmüfettişlerince soruşturma açıldı.³ Yine devamında 2007 yılında Diyarbakır Sur İlçe Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş Sur Belediyesinde Kürtçe’nin kullanılmasından kaynaklı meclis üyeleriyle birlikte görevden alındı.

2010 yılında ise Ağrı’nın Patnos İlçesinde 4. Sınıf Öğrencisi Onur Tekin sınıfta Kürtçe konuştuğu için öğretmeni tarafından önce 1 liralık para cezasına çarptırıldı, parayı ödemeyince de dayağa maruz kaldı.⁴

Çoğaltılabilecek onlarca belki yüzlerce örnekle birlikte Türkçe dışındaki anadillerin sadece kamu kurumlarında değil kamusal alanlarda da kullanımının halen konuşanlar için ‘risk teşkil ettiğini’ söyleyebiliriz.

² <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/757831>

³ <https://web.archive.org/web/20190701114704/https://www.evrensel.net/haber/168830/dtp-ye-uc-koldan-dava>

⁴ <https://www.evrensel.net/haber/189216/kurtce-konusmanin-cezasi-1-lira-ve-dayak>

SosyoPolitik Saha Araştırmaları Merkezi olarak 21 Őubat DŐnya Anadil GŐnŐ iin 1 Ocak 2021-18 Őubat 2022 tarihleri arasında TŐrke dışındaki anadillere dŐnŐk baskılarla ilgili basına yansıyan haberleri derledik. İlgili tarih aralığında ajans ve gazetelere (Mezopotamya Ajansı, Bianet.org, Evrensel.net) yansıyan haberlerden derlediğimize bilgilere göre, TŐrkiye’de konuşulan TŐrke dışındaki anadillerden olan KŐrte’ye yŐnelik 38 hak ihlali tespit etmiŐ olup, derlediğimize ihlalleri aŐağídaki tabloda sıraladık.

01.01.2021-18.02.2022 TARİHLERİ ARASINDA KÜRTÇEYE DÖNÜK HAK İHLALLERİ BASIN TAAMASI

KİŞİ	CİNSİYET	OLAY	YER	TARİH
		Mardin Artuklu belediyesi ilçeye bağlı köylerin tabelalarından, kürtçe isimlerdeki X,W,Q harflerini çıkarıp, yerine Ğ, H,V,K gibi harflerle köylerin isimlerini tekrar yazdırdı	Mardin/Artuklu	06.01.2021
Fırat Dari	E	Tokat Çamlıbel T Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutuklu Fırat Dari'ye, annesiyle telefondaki Kürtçe konuşması "şifreli" olarak kabul edilerek 1 aylık telefonla görüşme yasağı verildi.	Tokat/Çamlıbel	12.01.2021
Sıdar Jır	E	Google ADS, Sıdar Jır'in "Şerm (Ayıp)" adlı kitabının Kürtçe reklam başvurusunu, "reklam politikasını ihlal ettiği" ve "desteklenmeyen dil" kategorisine girdiği gerekçesiyle reddetti.		17.02.2021
Dersim Dağ	K	Kürtçe üzerindeki baskılara dikkat çeken HDP'li Dersim Dağ Genel Kurul'da Kürtçe konuştu. Dağ'ın konuşması tutanaklara "bilinmeyen bir dil" ve "X" dil olarak geçerken, Dağ'ın Kürtçe konuşması AKP ve MHP'nin tepkisine neden oldu.	Ankara	23.02.2021
		Özgürlük için Hukukçular Derneği (ÖHD), hazırladığı raporda Diyarbakır D Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutuklulara Kürtçe mektuplar verilmediğini belirtti.	Diyarbakır	02.03.2021
		Türkiye'de ataması yapılacak olan 20 bin sözleşmeli öğretmen için Rusça 25, Almanca 210, Arapça 503, İngilizce bin 938, Kürtçeye ise 3 kontenjan ayrıldı.	Ankara	06.03.2021
		İçişleri Bakanlığı, şiddete uğrayan kadınların KADES uygulamasına başvurabileceğini belirterek, KADES'in Türkçe, Farsça, Arapça, İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerinde başvuru yapılabildiğini duyurdu. Türkiye'de Türkçeden sonra en çok kullanılan Kürtçe'nin yanısıra Türkiye'deki hiçbir yerel dil KADES uygulamasında yer almadı.	Ankara	08.03.2021
		Şırnak T Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutulan siyasi tutukluların koşullarını basan gardiyanların Kürtçe kitaplara el koyduğu belirtildi.	Şırnak	12.03.2021
		Haftalık Kürtçe yayın yapan Xwebûn Gazetesi'nin daha önce "anlaşılmayan dil" denilerek Bakırköy Cezaevi idaresi tarafından tutuklulara verilmemesinin ardından Bolu F Tipi Cezaevi yönetimi de gazeteyi "yabancı dil" gerekçesiyle tutuklulara vermedi.	Bolu	13.03.2021
		Urfa'daki tarihi Balıklıgöl'ü ziyaret edenler için Türkçe dışında Arapça ve İngilizce bilgilendirme var, Kürtçe yok. Nüfuaunun yarısı Kürt olan kentte Kürtçe'nin olmaması problem olarak görülmektedir.	Şanlıurfa	21.03.2021

Ayla Akat Ata	K	HDP eski Milletvekili Ayla Akat Ata'nın yargılandığı davada anadilinde savunma yapmak istemesi üzerine mahkeme başkanının, "Cezaevine girenlerde neden bir Kürtçe hayranlığı başlıyor" demesi tepki çekti.	Diyarbakır	25.03.2021
		Kadınların ve çocukların şiddete maruz kalmasını engellemek amacıyla İçişleri Bakanlığı'nın geliştirdiği KADES uygulamasında Kürtçeye yer vermemesi üzerine harekete geçen Diyarbakır Barosu, Kürtçe hizmet verilmesi için Bakanlığa başvurdu.	Diyarbakır	27.03.2021
		Tarım ve Orman Bakanlığı'nın desteğiyle yarın başlayacak "Mezopotamya Tarım ve Hayvancılık Fuarı"nın tanıtım reklamlarında sadece Türkçe kullanıldı. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın desteğiyle yarın başlayacak "Mezopotamya Tarım ve Hayvancılık Fuarı" 3 Nisan'a kadar Diyarbakır Fuar ve Kongre Merkezi'nde sürecek. Fuar, Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli'nin yanı sıra Hewler, Süleymaniye, Duhok ve Musul Ticaret ve Sanayi Odaları da katılım sağlayacak.	Diyarbakır	29.03.2021
Ayşe Gökkan	K	TJA Sözcüsü Ayşe Gökkan'ın yargılandığı davada Kürtçe savunma yapmasına izin verilmedi. Gökkan, mahkemenin ilk ve son celse dışında Kürtçe savunma yapılamayacağı kararını protesto etti.	Diyarbakır	31.03.2021
		Nusaybin'de öğretmenlik yaptığı belirtilen Büşra Tarım isimli şahıs sosyal medya hesabından ırkçı paylaşımda bulunarak, "İnsanların Kürtçe konuşmasına tahammülüm kalmadı" diye yazdı.	Mardin/Nusaybin	05.04.2021
		HDP Milletvekili Sıddık Taş, Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'a anadilde eğitime dair bir çalışma yapılıp, yapılmadığını sordu. Bakan Selçuk, "Türk vatandaşlarına Türkçe dışında bir dil anadil olarak okutulup, öğretilemez" yanıtını verdi.	Ankara	07.04.2021
		Diyarbakır Kadın Kapalı Cezaevi'nde kalan tutuklular kendi aralarında Kürtçe konuştukları için gardiyanların "Kürtçe konuşmayın, Türkçe konuşun" baskısıyla karşılaştı.	Diyarbakır	23.04.2021
		Van Newroz'u'nda seslendirdikleri "Mizgına leheng" şarkısı nedeniyle sanatçılar Fuat Ege ve Rohat Aram'a dava açıldı	Van	24.05.2021
Fatime Demir	K	Tutuklu oğlunun görüşüne giden ve başka bir tutukluyla Kürtçe "Çawanî başî (nasılsın)" diye selam veren Fatime Demir'e, 6 aylık görüş yasağı verildi.	Diyarbakır	30.05.2021

		Memleket Partisi Genel Başkanı Muharrem İnce, katıldığı bir televizyon programında anadil eğitimi hakkında sorulan soruyu, "Anadilde eğitim pedagojik bir meseledir. Kürtçe pedagojik eğitime uygun değildir" diye yanıtladı.	İstanbul	04.06.2021
		Show TV'de yayınlanan "Didem Arslan Yılmaz'la Vazgeçme" programına telefonla bağlanan Türkan Taşçı'nın Kürtçe konuşmasını "Burası Türkiye Cumhuriyeti" diyerek engellemeye çalıştı	İstanbul	24.08.2021
Mehmet Emin Ado	E	Adana Kürkcüler T Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutulan Mehmet Emin Ado, ailesiyle yaptığı telefon görüşmesinde kürtçe konuşacağımızı kişileri, 'Bu kişiyle Kürtçe görüşeceğim' diye dilekçe vermeye zorlanıyoruz. Kürtçe görüşme yapmamıza izin verilmiyor.	Adana	05.09.2021
		Seyhan'da, çoğunukta Kürtlerin yaşadığı Onur Mahallesi'ndeki bir okulun merdivenlerine "Ya Türkçe konuş ya da sus" gibi ifadeler yazıldı. ifadelerden bazıları şöyle: "Dilimizden utanmayalım", "Ya Türkçe konuş ya da sus!", "Türk demek, Türkçe demek", "Türkçenin bir eksikliği yok, ya sizin?", "Türkçe dilinize batmasın", "Dilini kaybeden ülkesini kaybeder"	Adana/Seyhan	10.09.2021
		Bitlis merkezde, aralarında Kürtçenin de yer aldığı 5 dilde yazılan Kuran'da geçen İhlas Suresi tabelası kaldırıldı, Kürtçe çıkarıldıktan sonra tekrar asıldı.	Bitlis	29.09.2021
Amed Şehir Tiyatrosu		HDP gençlik meclisinin organize ettiği "Dawiya Dawi" oyunu hiçbir gerekçe gösterilmeden Fatih Kaymakamlığı tarafından engellendi.	İstanbul/Fatih	14.11.2021
		belediye yetkilisinin organizasyon şirketini arayarak, "Konserde Kürtçe şarkı çalınacağını bilmiyorduk, Keçiören Belediyesi olarak buna izin vermeyeceğiz ve bu yüzden tek taraflı olarak sözleşmeyi fesh ediyoruz" dediğini duyurdu.	Ankara/Keçiören	15.11.2021
Ali Kenanoğlu	E	HDP'li Ali Kenanoğlu'nun konuşmasındaki "Ez Kurdım" cümlesi mecis kayıtlarına "X" diye geçirildi	Ankara	17.11.2021
		Nusaybin'de çocuk şöleninde Kürtçe şarkı söyledikleri gerekçesiyle 3 Mezopotamya Kültür Sanat Derneği üyesi hakkında "örgüt propagandası yapmak" iddiasıyla dava açıldı.	Mardin/Nusaybin	27.11.2021
		Silivri 3 Nolu Cezaevi, telefonla tutukluları arayanlar için "Türkçe bilme" zorunluluğu getirdi.	İstanbul	03.12.2021

Amed Şehir Tiyatrosu		Mardin Valiliği, Amed Şehir Tiyatrosu tarafından sahnelenecek olan Kürtçe Tartuffe oyununu engelledi."Otel yetkilileri arayarak, sözleşmeyi feshettiklerini kaporamızı da geri ödeyeceklerini söyledi. Gerekçesini sorduğumuzda 'Valilik ile ters düşmek istemiyoruz' cevabını verdiler" dedi.	Mardin	05.12.2021
Ayşe Sürücü	K	HDP MV. Ayşe Sürücü Meclisteki konuşmasında kürtçe konuşunca mikrofonu kapatıldı.	ANKARA	08.12.2021
Nusrettin Maçın	E	HDP Mv. Nusrettin Maçın'e Meclis Genel Kurulu'nda "Kürdistan'a özgürlük şiarı" sözleri nedeniyle Meclis çalışmalarına 3 bileşim katılmama cezası verildi	ANKARA	08.12.2021
		Batman Valiliği, Kürt Dil Platformu'nun Kürtçenin resmi ve eğitim dili olması talebiyle kentte stant açmasına izin vermedi.	BATMAN	28.01.2022
		Kürtçe yayın yapan Xwebûn gazetesinin internet sitesine BTK tarafından erişim engeli getirildi.	Ankara	28.01.2022
		İstiklal Caddesi'nde Kürtçe müzik yaptıkları gerekçesiyle gözaltına alınan 4 müzisyen, sözlü ve fiziki şiddete maruz kaldı, enstrümanlarına el konuldu.	İstanbul	29.01.2022
		Kürtçe müzik yapan sokak sanatçılarının engellenmesine ilişkin yapılmak istenen açıklamayı engelleyen polisler kitleye, "Hiçbir şekilde size Kürtçe söylettirmeyeceğim" dedi.	Ankara	04.02.2022
		Gülgün Feyman, katıldığı bir haber pogramında "Kürtçenin resmileşmiş bir altyapısı yoktur; bir Kürt'ün diğer Kürt'ü anlamadığı çeşitli lehçeleri vardır." şeklinde açıklamada bulundu.	İstanbul	16.02.2022
		Van Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Nuda Kültür Merkezi'nin adı kayyım tarafından değiştirilerek Hacıbekir Kültür Merkezi yapıldı.	Van	18.02.2022